

पंगासियस माछा पालन प्रविधि

भागवत प्रसाद

राष्ट्रिय प्राकृतिक तथा कृत्रिम जलाशय मत्स्य विकास कार्यक्रम

बालाजु

पंगासियस माछा गरम हावापानीमा पालन गरिने, हावाबाट साँस फेर्न सक्ने र छिटो बढ्ने माछा हो। यो माछा कम अक्सीजनमा पनि बाँच्न सक्ने भएकोले कार्प माछाको तुलनामा धेरै बढी घनत्वमा पोखरीमा राखेर संतुलित दाना मात्र पालन सकिन्छ। यो माछाको उत्पादन भियतनाममा ३०० मेट्रिक टन प्रति हेक्टरको दरले भएको पाइन्छ। नेपालमा यो माछाका भुरा भारतबाट ल्याएर केही कृषकहरूले पालन गरी रहेका छन् र नेपालमा यसको उत्पादन प्रति हेक्टर २०-६० मेट्रिक टनसम्म उत्पादन भई रहेको छ।

आवश्यक पोखरी

यसको पालनको लागि ४-६ फिट गहिरो पानी हुने पोखरी चाहिन्छ। यो माछा भएको पोखरीमा पटक पटक जाल तान्यो भने माछाको तौल घट्दै जान्छ। त्यसकारण पोखरीको जलाशय क्षेत्रफल यसप्रकारले राख्नु पर्दछ कि त्यो पोखरीमा तयार भएको माछा बढीमा ७ पटक बिक्री गर्दा सकियोस्। यसरी नेपालको अवस्थामा करिब ४-१० कठ्ठा जलाशय क्षेत्रफल भएको उत्पादन पोखरी बनाउदा उपयुक्त देखिन्छ।

बजारमा करिब १-३ ग्राम साईजका पंगास भुरा उपलब्ध हुन्छ र यो साईजका भुरालाई कम्ति ५० ग्राम साईजको हुर्काएर मात्र उत्पादन पोखरीमा राख्नु पर्दछ। त्यसकारण आवश्यक क्षेत्रफल भएका भुरा हुर्काउने पोखरीहरू पनि चाहिन्छ।

पोखरीको तयारी

अन्य माछा पालनमा गरिने पोखरीको तयारी जस्तै यसमा पनि पोखरी सुकाएर चुन प्रति कठ्ठा जलाशयमा १०-१५ के.जी. घर पोत्रे चुन छर्नु पर्दछ। यदि पोखरीमा धेरै मात्रामा मलिलो हिलो जम्मा भएको छ भने त्यसलाई बाहिर निकाल्नु पर्दछ अनि मात्र चुन छर्नु पर्दछ। चुन छरेपछि आवश्यक गहिराईमा पानी भर्नु पर्दछ। कार्प पालन जस्तो पंगास पालनमा मल हाल्नु हुदैन।

भुरा खरिद र भुरा हुर्काउने कार्य

हाल पंगासको भुरा भारतबाट भुरा ब्यापारी मार्फत उपलब्ध हुने गर्दछ। यसको भुरा उत्पादनको प्रयास नेपालमा पनि भई रहेको छ। गएको सिजनमा मत्स्य विकास केन्द्र, भण्डारा, चितवनले करिब २ लाख गोटा पंगासको भुरा उत्पादन गरी केही मत्स्य कृषकहरूलाई बिक्री वितरण गरेको छ। क्षेत्रिय कृषि अनुसन्धान परिषद, तरहरा, सुनसरीमा पनि यो माछाको भुरा उत्पादनको अनुसन्धान भई रहेको छ। केही वर्ष भित्र यसको भुरा नेपालमा पर्याप्त संख्यामा उपलब्ध गराउन सक्ने नेपाल सरकारको योजना रहेको छ।

भारतबाट यो माछाका भुरा बैशाख जेष्ठ महिनामा पाउन शुरु हुन्छ र भदौ सम्म पाइन्छ। यसको भुरा नेपालसम्म आई पुग्दा करिब ४-५ रुपैया प्रति गोटा पर्न जान्छ। भारतमा पुराना भुरा फाल्गुन महिनामा पाइन्छ जुनकि अलि ठुला साईजका हुन्छन् र यस्ता भुरा नेपालसम्म आईपुग्दा प्रति गोटा रु.७।- सम्म पर्न जान्छ। फाल्गुनमा खरिद गरिने पुराना भुरा महंगो भएपनि यसले बढ्ने समय बढी पाउने भएकोले उत्पादन बढी लिन सकिन्छ। खरिद गरेका

भुरालाई ५० ग्रामसम्म पाल्दा केही मर्न सक्ने भएकाले उत्पादन पोखरीमा राखेर पाल्नको लागि जति संख्यामा ५० ग्राम साईजका भुरा चाहिने हो त्यसको करिब दोब्बर संख्यामा भुरा खरिद गरी भुरा पोखरीमा पाल्नु पर्ने हुन्छ। भुरालाई ३२ प्रतिशत क्लड प्रोटीन भएको तयारी दाना खाउनु पर्दछ। यस किसिमको तयारी दाना भारतबाट आयात गरिएको हुन्छ। नेपालको बुटवलमा पनि हिमदानाको नामले यस्तो दाना बनाउने कारखाना छ।

पोखरीमा माछा भुरा स्टक गर्ने कार्य

यो माछालाई थोरै मात्रा पानीमा घुलित आक्सिजन भए पुग्ने भएकोले व्यवस्थापनको स्तर अनुसार माछा भुरा राख्ने संख्या निर्धारण गर्न सकिन्छ। हाम्रो अवस्थामा करिब १५-२० हजार गोटा १-२ ग्राम साईजका भुरा प्रति कठ्ठाको दरले पोखरीमा राखेर २ महिनामा ५० ग्राम साईजका बनाउन सकिन्छ। त्यस्तै २५ मेट्रिक टन प्रति हेक्टर प्रति ४-५ महिनामा उत्पादन गर्नको लागि ५०-१०० ग्राम साईजका माछा भुरा करिब ३५-४० हजार गोटा प्रति हेक्टर राखेर पालन गर्न सकिन्छ। यसरी वर्षमा एउटा पोखरीबाट दुई बाली गरी करिब ५० मेट्रिक टन प्रति हेक्टरको दरले उत्पादन लिन सकिन्छ।

माछालाई दाना खाउने कार्य

पंगास माछा पुर्ण रूपले दानामा अधारित माछा पालन हो। भुरा पोखरीमा माछाले खाने जति ३२% प्रोटीन भएको दाना दिनमा ३-४ पटक दिनु पर्दछ। उत्पादन पोखरीमा ५०-२५० ग्राम साईजका माछालाई २८% प्रोटीन भएको दाना खाउनु पर्दछ र त्यसपछि २५% प्रोटीन भएको दाना खाउन सकिन्छ। ३०० ग्राम साईजसम्मका माछालाई खाने जति दाना दिनु पर्दछ भने त्यस पछि प्रति माछा १० ग्राम दाना दिनु ठीक हुन्छ भन्ने कुरा सर्लाही जिल्ला पंगास कृषकको अनुभव रहेको छ।

पोखरीमा पानीको व्यवस्थापन

यो माछा बढी घनत्व र बढी दाना खाएर पालिने भएकोले पानीको गुणस्तर छिटो बिग्रिन्छ र पानीको गुणस्तर राम्रो बनाई राख्न पोखरीमा सफा पानी हालेर फोहर पानी बगाउनु पर्दछ। ५० मेट्रिक टन प्रति वर्ष उत्पादन गर्नको लागि प्रति हप्ता करिब ३०% पानी फेर्नु पर्दछ। पानी कति फोहर भएको छ र कति पानी फेर्नु पर्छ भन्ने कुरा पानी हेरेर पनि निर्धारण गर्नु पर्दछ। यसको साथै पंगास माछा भएको पोखरीमा पानीको तापक्रम २० डिग्री सेल्सियस भन्दा कम हुन दिनु हुँदैन। यसको लागि जाडो महिनामा बोरिडको पानी हाली राख्नु पर्दछ।

माछाको उत्पादन लिने

माछा बिक्री साईजको भएपछि माछा झिकेर बिक्री गर्न सकिन्छ। एउटै पोखरीमा धेरै पटक जाल तान्दा माछाको तौल घट्ने हुनाले एउटा पोखरीमा करिब सात दिन जाल तानेर माछा सकाउन उपयुक्त हुन्छ।